

Моргунов О. А., Чудик А. В., Березяк К. М., Білобров В. М., Гоговський Є. В.

УДОСКОНАЛЕННЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРІВ З ОДНОБОРСТВ У СИСТЕМІ САМООСВІТИ

Професійні компетентності тренерів, які спеціалізуються на однокористах, є важливою сутнісною характеристикою, від якої залежить рівень спортивної кваліфікації спортсменів, що забезпечує їх готовність до змагальної діяльності. Варто зауважити, що нині важливим є вдосконалення професійних компетентностей тренерів, які спеціалізуються на однокористах, у системі професійної підготовки, а також самоосвіти у напрямі використання ними сучасних педагогічних технологій із технічними засобами навчання під час організації навчально-тренувального процесу спортсменів-однокористів (у системі багаторічної підготовки). Це дозволить інтенсифікувати формування у них необхідних прикладних рухових навичок, які забезпечують високі спортивні показники та сприяють підвищенню спортивної кваліфікації. Зазначене вище підкреслює актуальність обраного напрямку наукової розвідки.

Головною метою роботи є розроблення та апробація самоосвітньої програми формування у тренерів із боротьби самбо професійних компетентностей, необхідних для використання ними сучасних технічних засобів навчання в системі багаторічної підготовки самбістів.

Під час дослідження використані такі методи, як абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання, математично-статистичні (кореляційного аналізу, факторного аналізу), досвід багаторічної тренерської діяльності, власний досвід участі у змаганнях різних рангів з олімпійських, неолімпійських та службово-прикладних однокористів тощо.

У результаті емпіричного дослідження членами науково-дослідної групи розроблено та апробовано самоосвітню програму формування у тренерів із боротьби самбо професійних компетентностей, необхідних для використання ними сучасних технічних засобів навчання в системі багаторічної підготовки самбістів. Відповідно до результатів, отриманих наприкінці педагогічного експерименту, встановлено, що рівень теоретичної підготовленості та практичних навичок використання сучасних технічних засобів навчання (відеоконт'ютерної системи біомеханічного аналізу рухів спортсменів "Katsumoto" (далі – ВКС "Katsumoto")) у системі багаторічної підготовки однокористів у досліджуваних групах підвищилися порівняно з вихідними даними, ці відмінності є достовірними (E_2 , $P < 0,05$). Упровадження ВКС "Katsumoto" у навчально-тренувальний процес самбістів групи Б сприяло підвищенню показників їх змагальної діяльності, на відміну від спортсменів групи А, що свідчить про високий рівень сформованості професійних компетентностей у тренерів E_2 , на відміну від досліджуваних K_2 .

Ключові слова: багаторічна підготовка, біомеханічний аналіз, боротьба самбо, програма, самоосвіта, професійна освіта, технічні засоби навчання, технічна майстерність, тренувальний процес, однокориста.

Розвиток педагогічної та спортивної науки, впровадження у систему багаторічної підготовки атлетів, які спеціалізуються на олімпійських, неолімпійських та службово-прикладних видах однокористів, сучасних технічних засобів навчання, дозволених фармакологічних засобів сприяє підвищенню їх високої конкуренції на міжнародній арені, що потребує належного рівня професійної підготовленості тренерських кадрів. Професійні компетентності тренерів, які спеціалізуються на однокористах, є важливою сутнісною характеристикою, від якої залежить рівень спортивної кваліфікації спортсменів, що забезпечує їх готовність до змагальної діяльності.

У результаті попередньої дослідно-аналітичної роботи в обраному напрямі наукової розвідки встановлено, що нині важливим є вдосконалення професійних компетентностей тренерів, які спеціалізуються на однокористах, у системі професійної підготовки, а також самоосвіти у напрямі використання ними сучасних педагогічних технологій із технічними засобами навчання під час організації навчально-тренувального процесу спортсменів-однокористів (у системі багаторічної підготовки). Це дозволить інтенсифікувати формування у них необхідних прикладних рухових навичок, які забезпечують високі спортивні показники та сприяють підвищенню спортивної кваліфікації. Зазначене вище підкреслює актуальність обраного напрямку наукової розвідки.

Дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2 Харківського Національного університету внутрішніх справ (2020–2021 рр.).

Аналіз науково-методичної та спеціальної літератури, а також інтернет-ресурсів у обраному напрямі дослідження дозволив нам визначити низку науковців (А. Коноха [1], І. Кузнецову [2], Н. Башавець, Б. Кіндзера, Ю. Таймасова, О. Зуб, В. Артеменка [3]) та інших учених і практиків (А. Алексєєва, К. Ананченка, Г. Арзютова, В. Романенка, В. Саєнка), які у своїх працях розкрили актуальні питання (проблеми) організації багаторічної системи підготовки тренерських кадрів для олімпійських, неолімпійських та службово-прикладних однокористів.

Цікавими за своїми сутнісними характеристиками та теоретико-методологічним підходом є праці В. Філіна [4], К. Царенка, О. Верітова, А. Симоніка [5], Д. Циганюка, В. Гордієнко [6] та інших учених

і практиків (Д. Грищенко, О. Корносенко, В. Крафта, О. Моргунова, Р. Троня), які висвітлювали актуальні питання організації системи підвищення кваліфікації та організації самоосвіти тренерів, які спеціалізуються на одноборствах.

Заслужують на увагу також наукові праці тренерів-дослідників К. Ананченка, О. Хацаюка [7], О. Задорожної, Ю. Бріскіна, М. Пітина [8], Н. Височіної, Л. Гуніної, О. Хацаюка, В. Томашевського, А. Титовича [9] та інших учених і практиків (Г. Грибана, Я. Коблева, В. Лялька, Ю. Паламарчук, О. Приймакова), які у своїх наукових працях звертають увагу на впровадження у систему підготовки висококваліфікованих тренерських кадрів (спортсменів) сучасних технічних засобів навчання.

Подальший аналіз науково-методичної та спеціальної літератури, привернув нашу увагу до наукових праць О. Хацаюка, К. Ананченка, О. Хуртенко, С. Дмитренко, Н. Бойченко [10], Н. Височіної, А. Дяченко, А. Антонока, С. Власка, В. Байдали [11], О. Хуртенко, В. Білошицького, С. Власка, С. Партики, Д. Конова-лова [12] та інших учених (Ю. Валецького, М. Линця, Х. Хіменеса, В. Юшина, О. Шинкарука), у яких розкриваються особливості розроблення (конструювання) функціональних педагогічних методик (технологій), моделей, програм підготовки тренерських кадрів у системі їх професійної освіти (підготовки).

Відповідно до результатів аналізу науково-методичної та спеціальної літератури (інтернет-джерел) встановлено, що питанням розроблення самоосвітніх програм формування у тренерів з одноборств, зокрема боротьби самбо, професійних компетентностей, необхідних для використання ними сучасних технічних засобів навчання під час навчально-тренувального процесу (у системі багаторічної підготовки) одноборців, присвячено недостатню кількість наукових праць, що потребує подальших наукових досліджень та підкреслює актуальність і практичний складник обраного напрямку наукової розвідки.

Метою статті є розроблення та апробація самоосвітньої програми формування у тренерів із боротьби самбо професійних компетентностей, необхідних для використання ними сучасних технічних засобів навчання в системі багаторічної підготовки самбістів.

Під час дослідно-експериментальної роботи нами планувалося вирішити такі завдання:

- провести моніторинг науково-методичної та спеціальної літератури у напрямі організації системи підготовки тренерів з одноборств;
- здійснити аналіз науково-методичної літератури у напрямі підвищення кваліфікації та організації самоосвіти тренерів, які спеціалізуються в одноборствах;
- провести аналіз спеціальної науково-методичної (технічної) літератури у напрямі впровадження у систему підготовки висококваліфікованих тренерських кадрів сучасних технічних засобів навчання;
- здійснити моніторинг науково-методичних джерел, у яких розкриваються актуальні проблеми розроблення (конструювання) функціональних педагогічних методик (технологій), моделей, програм підготовки тренерських кадрів у системі професійної освіти (підготовки);
- розробити та апробувати програму формування у тренерів із боротьби самбо професійних компетентностей, необхідних для використання ними сучасних технічних засобів навчання в системі самоосвіти.

Під час дослідження використано такі методи (на емпіричному та теоретичному рівнях), як абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання, математично-статистичні (кореляційного аналізу, факторного аналізу), досвід багаторічної тренерської діяльності, власний досвід участі у змаганнях різних рангів з олімпійських, неолімпійських та службово-прикладних одноборств тощо.

Для досягнення головної мети та основних завдань дослідження створено науково-дослідну групу (далі – НДГ), у складі: О. Моргунова, О. Хацаюка, А. Чудика, І. Ковальова, К. Березяк, В. Білоброва, Є. Гоговського (провідні учені, досвідчені тренери з одноборств, фахівці з фізичного виховання різних груп населення, спортсмени-одноборці високої кваліфікації).

Емпіричне дослідження організовано у три етапи (січень 2020 р. – квітень 2021 р.). Упродовж першого етапу дослідження (березень – травень 2020 р.) створено НДГ та проведено аналіз науково-методичної (технічної) та спеціальної літератури (інтернет-джерел), у яких розкриваються основні напрями вирішення окресленої проблематики. Крім цього, нами визначено мету та основні завдання дослідження.

Упродовж другого етапу дослідження (березень – травень 2020 р.), відповідно до поставлених перед нами завдань, а також урахувавши результати моніторингу науково-методичної (технічної) та спеціальної літератури, нами встановлено, що одним зі шляхів вирішення окресленої проблематики в системі самоосвіти тренерів, які спеціалізуються на боротьбі самбо (спортивний та бойовий розділи), може використовуватися відеокomp'ютерна система біомеханічного аналізу рухів індивіда “Katsumoto” (далі – ВКС “Katsumoto”) [13, с. 36–42].

ВКС “Katsumoto” може використовуватися у різних галузях: педагогіці, спорті вищих досягнень, фізичному вихованні різних груп населення, фізичній реабілітації тощо. Доцільно зауважити, що в обраному нами напрямі наукової розвідки вищезазначена система забезпечує проведення порівняльного аналізу та корекції технічних дій, які виконують самбісти (одноборці). ВКС “Katsumoto” також може здійснювати обчислення напрямку, швидкості та траєкторії руху досліджуваного об'єкта у тримірному (двомірному) просторі. Додаткове обладнання, яке забезпечує роботу зазначеної системи (наукового інструментарію) закріплене в єдину систему через відповідний аналоговий інтерфейс, що дозволяє зчитувати інформацію одночасно з 64 каналів у режимі реального часу. Основні робочі блоки зазначеної системи (рис. 1) забезпечують

стабільну та мобільну її працездатність у різних умовах дослідження (навчально-тренувального процесу самбістів різної кваліфікації).

Рис. 1. Основні робочі модулі відеокomp'ютерної системи біомеханічного аналізу рухів індивіда "Katsumoto"

Ураховуючи сутнісні характеристики визначеної проблематики, а також аналіз результатів моніторингу спеціальної науково-методичної (технічної) літератури (інтернет-джерел), членами НДГ розроблено самоосвітню програму формування у тренерів з боротьби самбо професійних компетентностей, необхідних для використання ними сучасних технічних засобів навчання в системі багаторічної підготовки одноборців (табл. 1).

Таблиця 1

Самоосвітня програма формування у тренерів із боротьби самбо професійних компетентностей, необхідних для використання ними сучасних технічних засобів навчання в системі багаторічної підготовки одноборців

№ з/п	№ теми та тематика для самостійних занять	Тривалість заняття (хв.)	Кількість тренувальних занять (загальний час, хв.)
1. Теоретичний блок			
1.	1.1. Історичний аспект розвитку біомеханіки в Україні та закордоном	120	1 (120)
2.	1.2. Основи біомеханічного аналізу та біометрії	120	1 (120)
3.	1.3. Апаратні комплекси та вимірювальні системи, що використовуються у біомеханіці	120	1 (120)
4.	1.4. Особливості організації вимірювання біокінематичних характеристик. Біостатика тіла людини.	120	1 (120)
5.	1.5. Особливості організації вимірювання біодинамічних характеристик	120	1 (120)
6.	1.6. Основи моделювання рухів та прогнозування найбільш ефективних способів розв'язання рухових завдань	120	2 (120)
Всього за 1 блок			7 (840)
2. Практичний блок			
1.	Будова та призначення ВКС "Katsumoto"	120	2 (120)
2.	2.2. Призначення та принцип роботи основних робочих модулів ВКС "Katsumoto"	120	2 (120)
3.	2.3. Технічні особливості здійснення біомеханічного аналізу з використанням ВКС "Katsumoto"	120	5 (120)
4.	2.4. Методична практика в організації практичного використання ВКС "Katsumoto" під час НТЗ з боротьби самбо (спортивний розділ)	120	5 (120)
5.	2.5. Методична практика в організації практичного використання ВКС "Katsumoto" під час НТЗ з боротьби самбо (бойовий розділ)	120	5 (120)
Всього за 2 блок			19 (2280)
Всього за етап підготовки (1, 2 блоки)			26 (3120)

Із метою практичної перевірки ефективності розробленої нами програми (табл. 1) проведено педагогічний експеримент (третій етап дослідження – червень 2020 – квітень 2021), у якому взяли участь провідні тренери, члени Федерації самбо України ($n=16$ осіб). Учасників педагогічного експерименту було розподілено на дві репрезентативні групи: контрольну (Кг, $n=8$ осіб) та експериментальну (Ег, $n=8$ осіб). До початку педагогічного експерименту досліджувані тренери Кг та Ег за рівнем теоретичної підготовленості та практичних навичок використання сучасних технічних засобів навчання в системі багаторічної підготовки одноборців значно не відрізнялися ($P>0,05$).

Під час першого блоку третього етапу дослідження (червень – серпень 2020 р.) в системі самоосвіти із тренерами Ег були проведені теоретичні заняття (із використанням телекомунікаційних засобів мережі Інтернет) із вивчення особливостей використання ВКС “Katsumoto” в системі багаторічної підготовки одноборців. Представники Кг в системі самоосвіти займалися відповідно до індивідуальних програм (планів) підвищення професійних компетентностей (кваліфікації).

Другий блок третього етапу емпіричного дослідження (вересень 2020 – квітень 2021 р.) передбачав використання ВКС “Katsumoto” представниками Ег під час навчально-тренувальних занять із боротьби самбо у своїх спортивних секціях (клубах), тоді як представники Кг здійснювали підготовку атлетів відповідно до чинних нормативно-правових документів (програм) [14].

Для перевірки ефективності впровадження у навчально-тренувальний процес самбістів ВКС “Katsumoto”, а також із метою перевірки рівня сформованості професійних компетентностей у тренерів Ег порівняно з представниками Кг у напрямі використання ними технічних засобів навчання в системі багаторічної підготовки самбістів проведено розподіл спортсменів на дві репрезентативні групи: А ($n=23$ осіб), яка здійснювала підготовку до змагань вищих рангів під керівництвом тренерів Кг та – Б ($n=24$ осіб) під керівництвом тренерів Ег, яка під час навчально-тренувальних занять із боротьби самбо використовувала запропонований нами технічний засіб [13 с. 36–42]. Варто зауважити, що всі учасники педагогічного експерименту дали згоду на участь у дослідженнях. До початку педагогічного експерименту досліджувані спортсмени групи А та групи Б за рівнем технічної підготовленості з боротьби самбо достовірно не відрізнялися ($P>0,05$).

Із метою формування технічної майстерності представники групи А (під керівництвом тренерів Кг) упродовж зазначеного вище періоду під час навчально-тренувальних занять із боротьби самбо використовували традиційну методику, передбачену відповідними планами та програмами [14]. Досліджувані спортсмени групи Б (під керівництвом тренерів Ег) у навчально-тренувальному процесі додатково використовували ВКС “Katsumoto”.

Слід зазначити, що особливість практичного використання ВКС “Katsumoto” під час тренувань із досліджуваними групи Б (під керівництвом тренерів Ег) полягала в тому, що в процесі відпрацювання тренувальних завдань (у динаміці біомеханічних рухів) здійснювалася відеозйомка. Отримана інформація оброблялася модулем обробки інформації зазначеної вище системи (рис. 1). Надалі тренерами Ег в режимі реального часу здійснювалася корекція технічних дій досліджуваних самбістів групи Б. Це дозволило вже на наступній серії відпрацювання технічних дій боротьби самбо вносити відповідні корективи (зміни) у програми рухового вдосконалення досліджуваних самбістів групи Б. Варто зауважити, що відпрацювання тренувальних завдань здійснювалося у різні сторони, чим було ліквідовано асиметрію досліджуваних самбістів групи Б.

Запропонований нами технічний засіб використовувався двічі на тиждень упродовж третього етапу дослідження, що призвело до накопичувального ефекту та вдосконалення техніки (активності та ефективності змагальних дій) боротьби самбо досліджуваних групи Б (під керівництвом тренерів Ег) (рис. 2).

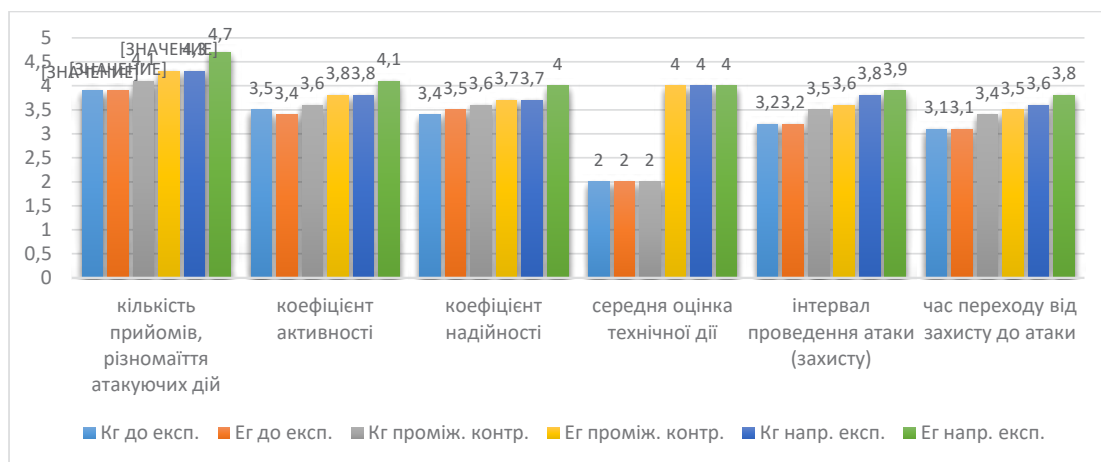

Рис. 2. Динаміка формування технічної майстерності самбістів: групи А ($n=23$ осіб) під керівництвом тренерів Кг та групи Б ($n=24$ осіб) під керівництвом тренерів Ег упродовж педагогічного експерименту

Слід підкреслити, що ефективність сформованості складників технічних дій боротьби самбо досліджуваних групи А та Б здійснено з використанням методу експертної оцінки за 5-ти бальною шкалою оцінювання, де “5” – максимальний бал, а “1” – мінімальний (середня оцінка технічної дії боротьби самбо визначена відповідно до “Правил боротьби самбо”).

Порівнюючи показники до та після використання запропонованого нами технічного засобу (ВКС “Katsumoto”), встановлено, що результати, отримані наприкінці педагогічного експерименту, в досліджуваних групах підвищилися порівняно з вихідними даними, ці відмінності є достовірними (група Б під керівництвом тренерів Ег, $P < 0,05$). Ураховуючи результати (рис. 2), отримані досліджуваними самбістами групи А і Б наприкінці педагогічного експерименту, доцільним є висновок, що використання ВКС “Katsumoto” під час навчально-тренувальних занять під керівництвом тренерів Ег сприяло більш стійкому, прискореному та ефективному формуванню технічної майстерності з боротьби самбо досліджуваних однокласників групи Б.

Таким чином, у результаті педагогічного експерименту підтверджено високу ефективність сучасного наукового інструментарію (ВКС “Katsumoto”) та функціональність розробленої нами самоосвітньої програми формування у тренерів із боротьби самбо (досліджуваних Ег) професійних компетентностей, необхідних для використання ними сучасних технічних засобів навчання в системі багаторічної підготовки однокласників.

Висновки. У результаті емпіричного дослідження нами розроблено та апробовано самоосвітню програму формування у тренерів із боротьби самбо професійних компетентностей, необхідних для використання ними сучасних технічних засобів навчання в системі багаторічної підготовки самбістів.

Відповідно до результатів, отриманих наприкінці педагогічного експерименту, членами НДГ встановлено, що рівень теоретичної підготовленості та практичних навичок використання сучасних технічних засобів навчання (ВКС “Katsumoto”) в системі багаторічної підготовки однокласників (самбістів) у досліджуваних групах підвищився порівняно з вихідними даними, ці відмінності є достовірними (Ег, $P < 0,05$).

Упровадження ВКС “Katsumoto” у навчально-тренувальний процес самбістів групи Б сприяло підвищенню показників їх змагальної діяльності, на відміну від представників групи А, що свідчить про високий рівень сформованості професійних компетентностей у тренерів Ег, на відміну від представників Кг.

Результати дослідження впроваджені у систему багаторічної підготовки спортсменів Федерації самбо України (окремих осередків: Дніпропетровської, Донецької, Львівської, Харківської та Хмельницької областей України). Перспективи подальших досліджень в обраному напрямі наукової розвідки передбачають моделювання педагогічних умов формування техніко-тактичної підготовленості самбістів високої кваліфікації з використанням методики відеоаналізу технічних дій однокласників.

Використана література:

1. Конох А. П. Особливості підготовки майбутніх тренерів-викладачів східних однокласників до професійної діяльності в дитячо-юнацькій спортивній школі. *Збірник наукових праць “Інноваційна педагогіка”*. 2019. Вип. 17 (Т. 1). С. 81–84.
2. Кузнецова І. Ю. Формування готовності майбутніх тренерів зі східних однокласників до професійної діяльності в дитячо-юнацьких спортивних школах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ВНЗ “Університет імені Альфреда Нобеля”. Дніпро, 2020. 23 с.
3. Башавець Н. А., Кіндзер Б. М., Таймасов Ю. С., Зуб О. В., Артеменко В. В. Удосконалення професійних компетентностей тренерів з однокласників. *Збірник наукових праць “Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах”*. 2020. Вип. 73 (Т. 1). С. 47–53.
4. Філін В. А. Методичні рекомендації до проведення семінарських занять з дисципліни. Спортивно-педагогічне вдосконалення за різними видами спорту (дзюдо) для 1 курсу : метод. рекомендації, 2016. 54 с.
5. Царенко К. В., Верітов О. І., Симонік А. В. Проблема розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮОШ у процесі підвищення кваліфікації. *Збірник наукових праць “Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах”*. 2017. Вип. 54 (107). С. 284–290.
6. Циганюк Д., Гордієнко В. Програма підвищення кваліфікації тренерів (тренерів-викладачів) та інших фахівців у сфері фізичної культури і спорту (з обраного виду спорту). Версія 2. 2020. URL: https://crkp.sumdu.edu.ua/images-/Profil_sport2_2.pdf (дата звернення: 22.04.2021).
7. Ананченко К. В., Хацаюк О. В. Особливості тренувального процесу та техніко-тактичної підготовленості дзюдоїстів-ветеранів. *Науково-теоретичний журнал “Єдиноборства”*. 2018. Вип. 2 (8). С. 4–18.
8. Задорожна О. Р., Бріскін Ю. А., Пітин М. П. Формування професійної підготовленості майбутніх тренерів зі спортивних єдиноборств з використанням тренажерних засобів. *Науково-теоретичний журнал “Єдиноборства”*. 2020. Вип. 3 (17). С. 13–24.
9. Височіна Н., Гуніна Л., Хацаюк О., Томашевський В., Титович А. Вдосконалення професійних компетентностей офіцерів-фахівців фізичної підготовки і спорту у напрямі використання сучасних інтерактивних педагогічних технологій. *Збірник наукових праць Національного університету оборони України імені Івана Черняховського “Військова освіта”*. 2020. Вип. 42 (Т. 2). С. 76–88.
10. Хацаюк О. В., Ананченко К. В., Хуртенко О. В., Дмитренко С. М., Бойченко Н. В. Дослідження технічного арсеналу бійців ММА високої кваліфікації. *Науково-теоретичний журнал “Єдиноборства”*. 2020. Вип. 6 (1). С. 92–105.
11. Височіна Н. Л., Дяченко А. А., Антонюк А. Е., Власко С. В., Байдала В. Р. Формування професійних компетентностей у самбістів високої кваліфікації з використанням засобів суміжного тренінгу. *Науково-теоретичний журнал “Інноваційна педагогіка”*. 2020. № 26. С. 37–41.
12. Хуртенко О. В., Білошицький В. В., Власко С. В., Партика С. С., Коновалов Д. О. Педагогічні умови формування психологічного профілю жінок-єдиноборців високої кваліфікації. *Науково-теоретичний журнал “Інноваційна педагогіка”*. 2020. Вип. 24 (Т. 2). С. 197–200.

13. Бизин В. П., Миргород Д. А., Хацяук А. В. Технические средства обучения двигательным действиям : коллективная монография, 2014. 217 с.
14. Михайленко А. В., Наухатко О. К., Виноградов В. В., Кучеренко А. С. Навчальна програма для студентів НТУ "ХПІ", учнів фахових коледжів, ліцеїв, технікумів та спеціалізованих класів, які входять до комплексу НТУ "ХПІ", а також для груп з самбо СК "Політехнік" (інших закладів вищої освіти) : навч. програм, 2009. 120 с.

References:

1. Konokh, A.P. (2019). Osoblyvosti pidhotovky maibutnikh treneriv-vykladachiv skhidnykh odnobarstv do profesiinoi diialnosti v dytiachy-yunatskii sportyvnyi shkoli [Features of preparation of future coaches-teachers of oriental martial arts for professional activity in children's and youth sports school]. Zbirnyk naukovykh prats "Innovatsiina pedahohika", 17 (1), 81-84 [in Ukrainian].
2. Kuznetsova, I.Iu. (2020). Formuvannia hotovnosti maibutnikh treneriv zi skhidnykh odnobarstv do profesiinoi diialnosti v dytiachy-yunatskykh sportyvnykh shkolakh [Formation of readiness of future coaches in oriental martial arts for professional activity in children's and youth sports schools]. (Abstract of PhD thesis). Dnipro [in Ukrainian].
3. Bashavets, N.A., Kindzer, B.M., Taimasov, Yu.S., Zub, O.V., Artemenko, V.V. (2020). Udoskonalennia profesiinykh kompetentnosti treneriv z odnobarstv [Improving the Professional competencies of Martial Arts coaches]. Zbirnyk naukovykh prats "Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh", 73 (1), 47-53 [in Ukrainian].
4. Filin, V.A. (2016). Metodichni rekomendatsii do provedennia seminariv z dysypliny "Sportyvno-pedahohichne vdoskonalennia za riznymy vydamy sportu (dziudo) dlia 1 kursu [Methodical recommendations for conducting seminars on the discipline "Sports and pedagogical improvement in various sports (judo)" for the 1st year]. Zhytomyr: ZhDU imeni I. Franka, 54 p. [in Ukrainian].
5. Tsarenko, K.V., Veritov, O.I., Symonik, A.V. (2017). Problema rozvytku profesiino-pedahohichnoi kompetentnosti treneriv-vykladachiv DluSSH u protsesi pidvyshchennia kvalifikatsii [The problem of development of professional and pedagogical competence of Children's and youth sports school trainers-teachers in the process of professional development]. Zbirnyk naukovykh prats "Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh", 54 (107), 284-290 [in Ukrainian].
6. Tsyhaniuk, D., Hordiienko, V. Prohrama pidvyshchennia kvalifikatsii treneriv (treneriv-vykladachiv) ta inshykh fakhivtsiv u sferi fizychnoi kultury i sportu (z obranoho vydu sportu). Versiia 2 [Advanced training program for coaches (trainers-teachers) and other specialists in the field of physical culture and sports (in the chosen sport)] (2020). URL: https://crkp.sumdu.edu.ua/images-/Profil_sport2_2.pdf (data zvernennia: 22.04.2021). [in Ukrainian].
7. Ananchenko, K.V., Khatsaiuk, O.V. (2018). Osoblyvosti trenuvannia protsesu ta tekhniko-taktychnoi pidhotovlenosti dziudoistiv-veteraniv [Features of the training process and technical and tactical training of veteran judokas]. Naukovo-teoretychnyi zhurnal "Iedynoborstva", 2 (8), 4-18 [in Ukrainian].
8. Zadorozhna, O.R., Briskin, Yu.A., Pityn, M.P. (2020). Formuvannia profesiinoi pidhotovlenosti maibutnikh treneriv zi sportyvnykh yedynoborstv z vykorystanniam trenazhernykh zasobiv [Formation of professional training of future coaches in martial arts with the use of training tools]. Naukovo-teoretychnyi zhurnal "Iedynoborstva", 3 (17), 13-24 [in Ukrainian].
9. Vysochina, N., Hunina, L., Khatsaiuk, O., Tomashevskiy, V., Tytovych, A. (2020). Vdoskonalennia profesiinykh kompetentnosti ofitseriv-fakhivtsiv fizychnoi pidhotovky i sportu u napriami vykorystannia suchasnykh interaktyvnykh pedahohichnykh tekhnolohii [Improving the professional competencies of officers-specialists in physical training and sports in the direction of using modern interactive pedagogical technologies]. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho "Viiskova osvita", 42 (2), 76-88 [in Ukrainian].
10. Khatsaiuk, O.V., Ananchenko, K.V., Khurtenko, O.V., Dmytrenko, S.M., Boichenko, N.V. (2020). Doslidzhennia tekhnichnoho arsenalu biitsiv MMA vysokoi kvalifikatsii [Research of the technical arsenal of highly qualified MMA fighters]. Naukovo-teoretychnyi zhurnal "Iedynoborstva", 6 (1), 92-105 [in Ukrainian].
11. Vysochina, N.L., Diachenko, A.A., Antoniuk, A.E., Vlasko, C.V., Baidala, V.R. (2020). Formuvannia profesiinykh kompetentnosti u sambistiv vysokoi kvalifikatsii z vykorystanniam zasobiv sumizhnoho treninhu [Formation of Professional competencies in highly qualified Sambo wrestlers with the use of related training]. Naukovo-teoretychnyi zhurnal "Innovatsiina pedahohika", 26, 37-41 [in Ukrainian].
12. Khurtenko, O.V., Biloshytskiy, V.V., Vlasko, C.V., Partyka, S.S., Konovalov, D.O. (2020). Pedahohichni umovy formuvannia psykhologichnoho profilu zhinok-yedynoborstiv vysokoi kvalifikatsii [Pedagogical conditions for the formation of the psychological profile of highly qualified single wrestlers]. Naukovo-teoretychnyi zhurnal "Innovatsiina pedahohika", 24 (2), 197-200 [in Ukrainian].
13. Byzyn, V.P., Myrhorod, D.A., Khatsaiuk, A.V. (2014). Tekhnicheskye sredstva obucheniya dvihatelnym deistviyam [Technical means of learning motor actions]. Berlin : Lambert Pub., 217 p. [in Russian].
14. Mykhailenko, A.V., Naukhatko, O.K., Vynohradov, V.V., Kucherenko, A.S. (2009). Navchalna prohrama dlia studentiv NTU "KhPI", uchniv fakhovykh koledzhiv, litseiv, tekhnikumiv ta spetsializovanykh klasiv, yaki vkhodiat do kompleksu NTU "KhPI", a takozh dlia hrup z Sambo SK "Politekhnik" (inshykh zakladiv vyshchoi osvity) [Curriculum for students of NTU "KhPI", students of vocational colleges, lyceums, technical schools and specialized classes, which are part of the complex of NTU "KhPI", as well as for Sambo groups of IC "Polytechnic" (other institutions of higher education)]. Kharkiv: NTU "KhPI", 120 p. [in Ukrainian].

Morhunov O. A., Chudyk A. V., Berezyak K. M., Bilobrov V. M., Gogovsky E. V. Improving the professional training of Martial Arts trainers in the system of self-education

The professional competencies of coaches who specialize in Martial Arts are an important essential characteristic on which the level of sports qualification of athletes depends, which undoubtedly ensures their readiness for competitive activities. It is worth noting that today it is important to improve the Professional competencies of coaches who specialize in Martial Arts in the System of their training, as well as Self-education in the direction of their use of Modern Pedagogical technologies with Technical teaching aids during the organization of the training process of wrestlers (in the System of long-term training). This will intensify the formation of the necessary applied motor skills, which provide high sports performance and help improve their sports skills. The above emphasizes the relevance of the chosen area of scientific researching.

The main purpose of the work is to develop and test a Self-educational Program for the formation of Sambo coaches of Professional competencies necessary for their use of Modern Technical means of training in the System of long-term training of Sambo wrestlers.

The following methods were used during the study: abstraction, analysis and synthesis, induction and deduction, modeling, mathematical and statistical (correlation analysis, factor analysis), experience of many years of coaching, own experience of participating in competitions of various ranks in Olympic, non-Olympic and official applied Martial Arts, etc.

As a result of empirical research, members of the research group developed and tested a Self-Educational Program for the formation of Sambo trainer's Professional competencies necessary for their use of Modern Technical means of training in the System of long-term training of Sambo wrestlers. According to the results obtained at the end of the Pedagogical experiment, we found that the level of theoretical training and practical skills of using Modern Technical teaching aids (video computer System for Biomechanical analysis of individual movements "Katsumoto", hereinafter VCS "Katsumoto") in the System of long-term training of wrestlers in the studied groups increased compared to the original data and these differences are mostly significant (Eg, $P < 0,05$). The introduction of VCS "Katsumoto" in the training process of Sambo wrestlers of group B helped to increase their competitive activity in contrast to athletes of group A, which indicates a high level of Professional competencies of coaches Eg in contrast to the studied Kg.

Key words: long-term training, biomechanical analysis, sambo wrestling, program, self-education, vocational education, technical teaching aids, technical skills, training process, martial arts.

УДК 37.013.42

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.81.35>

Оберемок А. М.

ФОРМУВАННЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКІВ У ДИСФУНКЦІЙНИХ СІМ'ЯХ

Статтю присвячено розгляду проблеми виникнення адиктивної поведінки у підлітків. Родина як основний інститут соціалізації дитини відіграє вкрай важливу роль у становленні особистості. Вплив на дитину має як мікросередовище, тобто сім'я, так і макросередовище – суспільство.

Функціональний стан сім'ї впливає на її здатність до нормальної життєдіяльності в суспільстві та змінюється під впливом соціально-економічних умов.

Проблема дисфункційності родини є міждисциплінарною і перебуває в центрі уваги різних фахівців, таких як наркологи, психологи, психіатри, соціальні педагоги, медичні працівники.

Установлено, що порушення функціональності сім'ї призводить до дисфункційності родини, а згодом до формування адиктивної поведінки у підлітків. Адиктивна поведінка є складником девіантної поведінки. Девіантна поведінка трактується як відхилення від прийнятих у суспільстві соціально-моральних норм і цінностей, порушення процесу засвоєння та відтворення цих норм і цінностей, а також саморозвитку й самореалізації особистості в тому соціальному середовищі, до якого вона належить. Під адиктивною поведінкою розуміють поведінку, за якої особа зловживає психоактивними речовинами, що змінюють її психічний стан.

З'ясування порушень у функціонуванні родини, що детермінують формування адиктивної поведінки в сім'ях, дозволить фахівцям планувати та реалізувати корекційні технології роботи в таких сім'ях із метою усунення причин різних девіацій і адикцій підлітків.

Установлено зв'язок між впливом порушення однієї функції сім'ї на викривлення інших. Виявлено потребу у створенні соціально-педагогічного середовища для втілення корекційних технологій роботи в таких сім'ях.

Повноцінна реалізація всіх функцій у їх сукупності буде створювати умови для нормальної соціалізації підлітків у родині. Установлено необхідність створення сприятливих умов виховання дітей. Для дисфункційних родин необхідно розробляти корекційні програми та надавати простір для їх реалізації.

Ключові слова: девіантна поведінка, адиктивна поведінка, дисфункційна сім'я, функції сім'ї, наркозалежність.

Актуальність проблеми формування адиктивної поведінки у підлітків зумовлена глобальним поширенням наркотизації серед нових поколінь. Родина як основний інститут соціалізації дитини відіграє вкрай важливу роль у становленні особистості. Вплив на дитину має як мікросередовище, тобто сім'я, так і макросередовище – суспільство. Функціональний стан сім'ї впливає на її здатність до нормальної життєдіяльності в суспільстві та змінюється під впливом соціально-економічних умов. Наразі, коли Україна перебуває у постійному русі до змін, сім'я повинна швидко адаптуватися, що піддає її великим стресам, тому з'являється явище дисфункційності у родинах, що впливає на формування девіантної та адиктивної поведінки у підлітків. Зазначене вимагає наукового та практичного розв'язання проблеми, оскільки врахування порушень у функціональності родини та вчасна соціально-корекційна робота з подолання цих порушень запобігатиме формуванню адиктивної поведінки у підлітків.

Метою статті є розкриття порушень у функціонуванні сім'ї, що призводять до дисфункційності родини, а згодом впливають на формування адиктивної поведінки у підлітків.